Roll No. ....

Total No. of Questions : **19**

Total No. of Printed Pages : **8**

P-906

High School, Examination (Regular) - 2020

संस्कृत (सामान्यम्)

SANSKRIT (GENERAL)

Time : **3** Hours] . [Maximum Marks : **100**

निर्देश :

(i) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।

(ii) प्रश्नानां सम्मुखे अङ्काः प्रदत्ताः।

1. उचितं विकल्पं चित्वा लिखत –

(क) 'तद् + शिवः' इत्यस्य पदस्य सन्धिः अस्ति –

(i) तद् + शिवः (ii) ततशिव

(iii) तच्छिवः (iv) तशिवः

(ख) 'पवनः' इत्यस्य पदस्य संधिविच्छेदः अस्ति –

(i) पो + अनः (ii) पौ + अनः

(iii) पव + अनः (iv) पव + नः

(ग) विसर्ग सन्धेः उदाहरणम् अस्ति -

(i) मनोहरः (ii) पावकः

(iii) उल्लासः (iv) जगदीशः

(घ) "वधूत्सवः' इत्यस्मिन् पदे सन्धिः अस्ति - .

(i) अयादि सन्धिः (ii) दीर्घसन्धिः

(iii) गुण सन्धिः (iv) पूर्वरूप सन्धिः

(ङ) "मितं च सारं च वचोहि वाग्मिता' अत्र 'अव्ययम्' अस्ति –

(i) सारम् (ii) हि

(iii) मितम् (iv) च

2. उचितं विकल्पं चित्वा लिखत –

(क) 'लम्बोदरः' एतस्मिन् पदे समासः अस्ति –

(i) कर्मधारयसमासः (ii) द्वंद्वसमासः

(iii) बहुब्रीहिसमासः (iv) द्विगुसमासः

(ख) 'यथाशक्तिः' इत्यस्य पदस्य समासविग्रहः अस्ति –

(i) शक्तेः अनुसारम् (ii) शक्तिं यथा

(iii) शक्तिः यथा (iv) शक्तिम् अनतिक्रम्य

(ग) "रामलक्ष्मणौ" इत्यस्मिन् पदे समासः अस्ति –

(i) द्वन्द्वसमासः (ii) द्विगुसमासः

(iii) कर्मधारयसमासः (iv) तत्पुरुषसमासः

(घ) 'अनुगमनम्' इत्यस्मिन् पदे उपसर्गः अस्ति –

(i) अ (ii) गम्

(iii) अनु (iv) अनुगम्

(ङ) अधोलिखितेषु पदेषु उपसर्गः अस्ति

(i) अत्र (ii) तत्र

(iii) एव (iv) परा

3. उचितं विकल्पं चित्वा लिखत –

(क) 'पश्यन्ति' इत्यस्मिन पदे धातुः अस्ति –

(i) पश् (ii) दृश्

(iii) द्रश् (iv) पश्य

(ख) "गमिष्यामि" इत्यस्मिन् पदे लकारः अस्ति –

(i) लृट्लकारः (ii) लट्लकार

(iii) विधिलकारः (iv) लोट्लकारः

(ग) 'लभते' इत्यस्मिन पदे पुरुषः अस्ति –

(i) उत्तमपुरुषः (ii) प्रथमपुरुषः

(iii) मध्यमपुरुषः (iv) महापुरुषः

(घ) 'अपिबन्' इत्यस्मिन पदे वचनमस्ति –

(i) एकवचनम् (ii) द्विवचनम्

(iii) बहुवचनम् (iv) अन्यवचनम्

(ङ) 'तत्र शिवालयः अस्ति' एतस्मिन वाक्ये अव्ययम् अस्ति –

(i) शिवः (ii) अस्ति

(iii) आलयः (iv) तत्र

4. उचितं विकल्पं चित्वा लिखत –

(क) 'डीप्' प्रत्ययस्य उदाहरणम् अस्ति –

(i) गुणिनी (ii) बाला

(iii) गुरुत्वम् (iv) कृतिः

(ख) ''पठन्' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति –

(i) क्त्वा (ii) क्त

(iii) शतृ (iv) शानच्

(ग) 'ल्यप्' प्रत्ययस्य उदाहरणमस्ति –

(i) कृतवान् (ii) गतः

(iii) खादित्वा (iv) आदाय

(घ) ''गतः' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति –

(i) तुमुन् (ii) क्त

(iii) ठक् (iv) क्तवतु

(ङ) .... किल मनुष्याणां देवतानां च दैवतम् ।

(i) माता (ii) पिता

(iii) भ्राता (iv) साधुः

5. प्रदत्तैः शब्दैः रिक्तस्थापूर्तिं कुरुत (कोऽपि पञ्च)

(कदापि, यशः, साधकम्, पतिव्रतेति, शिष्टाः, ब्रहवः)

(i) भारतीयैकता ....संस्कृतम् ।

(ii) स्वकर्मणि प्रवर्तितुं .... नैवखिद्यते ।

(iii) गुरुकुले .... शिष्याः आसन् ।

(iv) महर्षि .... शरीरेण अमरः अस्ति ।

(v) पतिमात्रधर्मिणी .... नाम ।

(vi) परोपदेशवेलायां .... सर्वे भवन्ति वै ।

6. अधोलिखितेषु प्रश्नेषु त्रयाणां प्रश्नानां उत्तराणि संस्कृतभाषायाम् एकवाक्येन लिखत –

(i) देवताः कुत्र रमन्ते ?

(ii) विदिशानगरी कस्मिन् प्रदेशे स्थिता विद्यते ?

(iii) यशोधरा तारस्वरेण सिद्धार्थ किम् उक्तवती ?

(iv) श्रीमाता संस्कृतविषये किं कथयति ?

(v) घटोत्कचः अन्ते किं कथयति ?

7." अधोलिखितेषु द्वयोः शब्दयोः शब्दरूपाणि निर्देशानुसारं लिखत -

(i) 'साधुः' चतुर्थीविभक्तिः एकवचन

(ii) युष्मद्' तृतीया विभक्तिः बहुवचनम्

(iii) रमा सप्तमी विभक्तिः बहुवचनम्

8. 'भवते' अथवा राज्ञः इति पदस्य विभक्तिं वचनं च लिखत ।

9. अधोलिखितेषु गद्यांशेषु गद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायां लिखत -

(क) छत्रसालस्य शौर्येण, राष्ट्रभक्त्या, उदारतया च प्रभावितो हिन्दीभाषायाः महाकविःभूषणः"छत्रसालदशक" इति वीर रसनिबद्धां काव्यरचनाम् अकरोत् । छत्रसाल? काव्यसाहित्यशास्त्रसम्मानार्थं भूषणमहाकवेः शिविकाम् अपि उत्तोलयत् । द्वयशीतिवर्षस्य अवस्थायां एकत्रिंशदुत्तरसप्तदशशततमे (१६३१) ख्रीस्ताब्दे "मऊसहानिया इत्यस्य तालपरिसरे एषः क्षणभङ्गनिष्ठं शरीरम् अत्यजत् । अयं देशः जन्मभूमिसंरक्षकस्य महापराक्रमशालिनः छत्रसालस्य सदैव ऋणी अस्ति ।

(i) छत्रसालस्य राष्ट्रभक्त्या उदारतयाच कः प्रभावितोऽस्ति ?

(ii). "छत्रसालदशक" इति वीररसनिबद्धां काव्यरचनाम् कः अकरोत्?

(iii) काव्यसाहित्यशास्त्रसम्मानार्थं कः भूषणमहाकवेः शिविकाम् उत्तोलयत्?

(iv) छत्रसालः कदा क्षणभङ्गनिष्ठं शरीरम् अत्यजत्?

(v) अयं देशः कस्य सदैव ऋणी अस्ति ?

(ख) कस्मिश्चित् ग्रामे एकः प्राचीन विशालः च न्यग्रोधवृक्षः आसीत् । सः पशुपक्षिभ्यः बहुविधेभ्यः जीवः जन्तुभ्यः मनुष्येभ्यः अपि नित्यं बहूपकारकः आसीत् । पथिकाः तस्य वृक्षस्य छायायां पाथेयं भक्षयित्वा मार्गायासं परिहरन्ति स्म । पशवः छायार्थं वृक्षमिमम् आश्रयन्ति स्म । पक्षिणः तस्य शाखासु नीडानि विरच्य वसन्ति स्म । सर्पाश्च तत्रत्येषु वल्मीकेषु वासं कुर्वन्ति स्म । एवं स वृक्षः सर्वप्रियः सर्वहितकारी सर्वापेक्षितः च आसीत् ।

(i) न्यग्रोधवृक्षः कुत्र आसीत् ?

(ii) के मार्गायासं परिहरन्ति स्म ?

(iii) पशवः छायार्थम् कुत्र आश्रयन्ति स्म ?

(iv) पक्षिणः कुत्र वसन्ति स्म ?

(v) कः सर्वप्रियः सर्वहितः सर्वापेक्षितः च आसीत् ?

(ग) जनाः द्विधाः समयस्य दुरुपयोगं कुर्वन्ति व्यर्थयापनेन अकार्यकरणेन च । अनेके जनाः कार्यसम्पादने समर्था अपि निरर्थकं समयं यापयन्ति । इतो भ्रमन्ति ततो भ्रमन्ति अप्रयोजनं गृहे-गृहे अटन्ति । न ते स्वार्थाया एव किञ्चित कार्यं कुर्वन्ति न वा परार्थाय एव । देवदुर्लभम् इदं मानवशरीरं लब्ध्वापि ये न अध्ययनं कुर्वन्ति न धर्मम् आचरन्ति न धनम् उपार्जयन्ति न वा मुक्तये प्रयासं कुर्वन्ति । तेषां जन्म निरर्थकं भवति तथा इयं कर्मभूमिः एतादृशानां निष्क्रियाणां भारं वोढुं नेच्छति ।

(i) जनाः समयस्य दुरुपयोगं कथं कुर्वन्ति ?

(ii) अनेके जनाः कस्मिन समर्थाः अपि निरर्थकं समयं यापयन्ति ?

(iii) मानवशरीरं कीदृशं अस्ति ?

(iv) इयं कर्मभूमिः केषां भारं वोढुं न इच्छति ?

(v) 'स्वार्थाय' इति पदस्य विपरीतार्थकं पदं लिखत ?

10. अधोलिखितेषु पद्यांशेषु पद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायां लिखत –

(क) छिन्नोऽपि चन्दनतरुन जहाति गन्धं,

वृद्धोऽपि वारणपतिर्न जहाति लीलाम् ।

यन्त्रार्पितो मधुरतां न जहाति चेक्षुः,

दीनोऽपि न त्यजति शीलगुणान् कुलीनः ॥

(i) छिन्नोऽपि चन्दनतरुः किं न जहाति

(ii) लीलाम् कः न जहाति ?

(iii) यन्त्रार्पितो इक्षुः कां न जहाति ?

(iv) कः दीनोऽपि शीलगुणान् न त्यजति ?

(v) 'जहाति' इति पदस्य समानार्थी पदं लिखते ।।

(ख) प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः

प्रारभ्य विघ्नविहिता विरमन्ति मध्याः ।

विघ्नैः पुनः पुनरपि प्रतिहन्यमानाः ।

प्रारभ्य चोत्तमजनाः नः परित्यजन्ति ॥

(i) कैः विघ्नभयेन कार्यं न प्रारभ्यते ?

(ii) मध्याः कदा विरमन्ति ?

(iii) के कार्य प्रारभ्य न परित्यजन्ति ?

(iv) कैः प्रतिहन्यमानापि कार्यं न परित्यजन्ति ?

(v) पुनरपि इत्यस्य पदस्य संधिविच्छेदं कुरुत ।

(ग) मित्रं प्रीतिरसायनं नयनयोरानन्दनं चेतसः ।

पात्रं यत्सुखदुःखयोः सह भवेन्मित्रेण दुर्लभम् ।

ये चान्ये सुहृदः समृद्धिसमये द्रव्याभिलाषाकुला

स्ते सर्वत्रमिलन्ति तत्त्वनिकषग्रावातुतेषां विपत ॥

(i) प्रीति रसायनं किम् अस्ति ?

(ii) किं दुर्लभम् ?

(iii) द्रव्याभिलाषाकुलाः सुहृदः कदा आगच्छन्ति?

(iv) मित्रतायाः तत्त्वनिकषग्रावा किम् अस्ति ?

(v) 'मित्रम्' इति पदस्य पर्यायशब्दं लिखत ।

11. युग्ममेलनं कुरुत - (कोऽपि चत्वारः)

(अ)	(आ)
(i) आदिकविः	(क) कुपितः जातः
(ii) कुबेरः	(ख) ब्रूयात्
(iii) कपिलमुनिः	(ग) वाल्मीकिना
(iv) घनाः	(घ) धनदेवः
(v) नातृतम्	(ङ) वर्षन्ति

12. शुद्धवाक्यानां समक्षं 'आम्' अशुद्धवाक्यानां समक्षं 'न' इति लिखत - (कोऽपि चत्वारः)

(i) मनः अपूर्वम् अस्ति ।

(ii) यशोधरा राहुलस्य माता आसीत् ।

(iii) अस्माभिः समयस्य सदुपयोगः कर्तव्यः ।

(iv) कुले च लोके च अनुजः श्रेष्ठः भवति ।

(v) वैदिककाले नारी शिक्षिता आसीत् ।।

13. अधोलिखितेषु प्रश्नेषु चतुर्णां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायाम् एकपदेन लिखत –

(i) पूर्वस्मिनकाले विदिशानर्गयाः किं नाम आसीत ?

(ii) घनोपगूढं किम् अस्ति ?

(iii) का रूपं नाशयति ?

(iv) कदा दधिं न भुञ्जीत ?

(v) कुलं का रक्षितुम इच्छति ?।

(vi) वर्षाकाले शिखिनः किं कुर्वन्ति ?

14. प्रश्नपत्रे समागतान् श्लोकान् विहाय स्वपाठ्यपुस्तकस्य सुभाषितद्वयं लिखत ।

15. स्वप्राचार्यस्यकृते पञ्चदिवसानां अवकाशार्थं एकं प्रार्थनापत्रं संस्कृतभाषायां लिखत ।

अथवा

स्वमित्राय एकं आमन्त्रणपत्रं संस्कृतभाषायां लिखत ।

16 अधोलिखितेषु पञ्च अशुद्धकारक वाक्यानां शुद्धिं कुरुत -

(i) सौम्या मन्दिरः गच्छति ।

(ii) शिक्षकः सुधाखण्डम् लिखति ।

(iii) कृष्णः मोदकं रोचते ।

(iv) गङ्गा हिमालयस्य प्रभवति ।

(v) नावः तडागं अस्ति ।

(vi) राधा कृष्णस्य सह गच्छति ।

17. अधोलिखित वाक्यानां कथानुसारेण क्रम-संयोजनं कुरुत -

(i) ततः वासुदेवः रामनाथपुरं प्राप्य रामदेवस्य गृहम् अगच्छत् ।

(ii) गङ्गातीरे मार्कण्डेयः नामकश्चन मुनिः वसति स्म ।

(iii) किञ्चिदग्रेगतः वासुदेवः कञ्चित् देवालयम् अपश्यत् ।

(iv) शिष्यः अनन्तरं रामनाथपुरं प्रति प्रस्थितवान् ।

(v) वासुदेवः तस्यप्रियशिष्यः आसीत् ।

18. अधोलिखितम् अपठित गद्यांशं सम्यक् पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायां लिखत –

सतां सज्जनानां, सङ्गतिः सम्पर्कः संसर्गो वा सत्सङ्गतिः इति कथ्यते । वस्तुतः सत्सङ्गात एव मानवः समुन्नतो भवति । सज्जनानां संसर्गेण जनः सज्जनः भवति, दुर्जनानां संसर्गेण च दुर्जनः भवति । स्थाने एवोक्तं ‘‘संसर्गजा दोषगुणा भवन्ति' इति । अतः स्व समुन्नतिं इच्छता जनेन सर्वदा सतामेव सङ्गतिर्निर्धया ।

(i) अस्य गद्यांशस्य शीर्षक लिखत ।

(ii) केन जनः सज्जनः भवति ?

(iii) स्व किं करणीयम् ?

(iv) 'भवन्ति' पदे का धातुः अस्ति?

(v) 'दुर्जनः' शब्दस्य विलोम शब्दं लिखत् ।

19. अधोलिखितेषु विषयेषु एकं विषयं स्वीकृत्य शतशब्देषु संस्कृतभाषायां निबन्धं लिखत -

(i) अनुशासनम्

(ii) मम दिनचर्या

(iii) संस्कृतभाषायाः महत्त्वम्

(iv) अस्माकं देशः